

УДК 330.34;330.35

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕГУЛЯТОРІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Ядранська О.В.

кандидат наук з державного управління
ОКВНЗ "Інститут підприємництва "Стратегія"

I. Вступ

Системні кризові процеси світової економіки зумовлюють перманентність кризових процесів у національних економіках окремих країн. При цьому відповідні кризові явища в національних економіках можуть мати як комплексний, так і специфічний – галузевий характер. Відповідно з метою забезпечення сталості розвитку національної економіки кожна країна, по суті, вимушена мати концепцію національного антикризового управління. Логіка такої концепції має будуватися на поєднанні двох систем: системи індикаторів кризових процесів та системи регуляторів, здатних запобігти кризі або пом'якшити її наслідки та допомогти якомога скорішому подоланню кризи національної економіки.

Аналіз сучасного стану державного управління економікою свідчить, що в сучасній Україні стикаються два діалектично протилежні підходи до реалізації механізмів державного управління вищезазначеною галуззю. Перший – підхід класиків економічної теорії, визначений А. Смітом. На його думку, невидима рука спрямовує, підтримує "природний рух речей до кращого, незважаючи на безглузда й величезні помилки адміністрації". Отже, держава не повинна втручатися в економічне життя.

За А. Смітом, "держава породжується природним рухом речей". Вона забезпечує охорону в суспільстві злагоди, порядку, справедливості, майна громадян, свободу в досягненні своїх цілей та виконує такі функції:

- а) забезпечення таких послуг, які неможливі або не вигідні для приватних осіб;
- б) підтримання режиму природної свободи, відмова від підтримки монополій, захоплення вільної конкуренції;
- в) охорона життя, власності, свободи громадян (необхідний мінімум зарплати, оборона країни, правосуддя).

Торгівля й промисловість не розвиватимуться там, де немає впевненості у володінні своєю власністю. Торгівля та промисловість навряд чи можуть процвітати в державі, де немає довіри до уряду [1, с. 104].

Іншим, принципово відмінним підходом до ролі та інструментів впливу держави на економіку можна вважати підхід Дж. Кейнса, на думку якого, держава зобов'язана бути чинником впливу на сукупний попит, якщо його обсяг недостатній, за допомогою кредитно-грошової, податкової, бюджетної політики, фінансування громадських робіт [1, с. 285].

Однак в умовах вітчизняних реалій обидва запропоновані підходи не містять у собі системного позитивного впливу на ефективність галузевого розвитку. Так, тяжіння до класичної теорії, за умов відсутності чітких обмежень, призводить до некерованості, анархії та формування "дикого ринку". У разі спроби реалізації кейнсіанських ідей поряд з розбудовою системи забезпечення керованості соціальних і економічних процесів (які своїми діями вже зменшують свободу відносин та вчинків суб'єктів господарювання) виникають корупційні схеми, спрямовані на лобювання окремих напрямів (галузей) економічного розвитку країни.

II. Постановка завдання

Таким чином, існує потреба в дослідженні теоретичних основ антикризового регулювання з метою забезпечення органів державного управління набором регуляторів, здатних справляти ефективний вплив на стан національної економіки відповідно до характеру кризових процесів.

III. Результати

Однак, незважаючи на труднощі з ефективною реалізацією ідей кейнсіанства, вони значною мірою зменшують (узгоджують) різновекторність поведінки господарських суб'єктів, зростає певна суспільна гармонія. При цьому слід ураховувати, формуючи таку систему, що в ринковій економіці процеси так швидко змінюються, що громіздкі, інертні, бюрократичні, некоординовані управлінські структури не можуть ефективно впливати на зміни, які відбуваються. Тому система управління потребує розвинутої, але компактної й мобільної державної структури, яка здатна постійно реагувати на ринкові вимоги, виконувати координаційні функції, а також точних та локальних методів впливу

на суб'єктів, діяльність яких потребує безпосереднього втручання.

Нами запропоновано структурувати цей підхід з позицій об'єкта антикризового управління. У системі антикризового управління галузевим розвитком підприємств об'єктами можна вважати державу (ВРУ, КМУ, галузеві міністерства), власників підприємств, безпосереднє керівництво.

З позицій об'єкта під антикризовим управлінням пропонується розуміти систему заходів щодо запобігання, нейтралізації та подолання кризових явищ в економічному середовищі підприємства, за умов, що справляють загрозливий вплив на його функціонування, а через це – на виконання соціальних зобов'язань самого об'єкта управління.

Погоджуючись з Є.А. Татаріновим щодо того, що участь державних інститутів у регулюванні діяльності господарюючих суб'єктів зумовлена двома основними завданнями: профілактикою кризових потрясінь і пов'язаного із цим падіння рівня життя населення; поступальним розвитком національної економіки як основи неухильного підвищення рівня життя населення, – вважаємо за необхідне зазначити, що профілактика передбачає забезпечення сталості розвитку, тоді як забезпечення поступального розвитку – навпаки, система дій, пов'язаних з порушенням сталого (у тому числі економічного) стану суб'єкта.

При цьому функції держави, на думку Є.А. Татарінова, в антикризовому управлінні також зводяться до двох основних суперечливих завдань:

1) не допустити кризового руйнування фірм (перш за все, виробничих), які мають ресурси для продовження (і поліпшення) діяльності (державна підтримка);

2) своєчасно відсікти у фірм, що стагнують, "гангренозні" ділянки, щоб вони не зазнали інших їх частини, здатні до розширеного відтворення (державна санація) [2, с. 23–24]. Однак така діяльність не завжди може збігатися з інтересами власників підприємств, що перебувають у скрутному економічному становищі.

З позицій власників підприємства антикризове управління – сукупність заходів, спрямованих на забезпечення стратегічної та поточної прибутковості підприємства й стабільних стратегічних перспектив розвитку. З позицій керівництва підприємства антикризове управління – це система організаційно-управлінських заходів, що реалізуються керівництвом з метою відновлення необхідного рівня платоспроможності.

Аналізуючи антикризове управління як певний соціальний інститут, можна виділити ряд інших учасників цього процесу, які до того ж мають дещо відмінні цілі. Зокрема, з

позицій працівників, антикризове управління можна розглядати як відновлення стратегічних перспектив роботи підприємства та гарантії зайнятості й соціальної стабільності. З погляду регіональної влади, антикризове управління – запобігання проявам соціального напруження та бюджетного дефіциту, пов'язаного із кризовими процесами на містоутворюючих підприємствах. З погляду держави – відтворення ефективності функціонування первинної ланки економіки, на рівні якої створюється додана вартість та забезпечується перерозподіл суспільного продукту.

Однак ці підходи не дають відповіді щодо механізмів формування безпосередніх регуляторів антикризової політики. На нашу думку, при визначенні регуляторів необхідно виходити з того, що залежно від рівня управління, принципів змін зазнаватиме механізм антикризових заходів. Так, на рівні державного антикризового регулювання (управління) головними завданнями антикризових програм на сучасному етапі є:

- вдосконалення методичних підходів для ранньої діагностики системної фінансової кризи суб'єкта господарювання з метою інформування суб'єктів антикризового управління про потенційну необхідність втручання;
- вдосконалення правових аспектів антикризового регулювання (зокрема, законодавства про банкрутство в частині збільшення кількості можливого інструментарію антикризового регулювання;
- вдосконалення інституціональних форм антикризового регулювання (створення мережі державних антикризових керуючих);
- вдосконалення методик розробки цілісних програм підтримки для неефективно працюючих галузей (підприємств, організацій), вживання специфічних заходів щодо регіонального антикризового регулювання.

На думку А.Б. Крутика, найважливіше значення в теорії антикризового управління має діагностика кризи й вибір адекватних шляхів та засобів виходу з неї з найменшими втратами за якомога коротші терміни. Як вважає автор, важливим завданням в антикризовому управлінні є, спираючись на накопичений досвід, передбачати кризу, що наближається, завчасно. На основі методології Ю.В. Яковца А.Б. Крутик пропонує методи впровадження антикризових заходів у господарську практику, в основі яких лежать макроекономічні цикли. Зокрема:

- забезпечення відповідності обсягів та динаміки інвестицій фазам економічного циклу. Оскільки рушійною силою подолання кризи є інвестування, для виходу з кризи необхідно, перш за все, сприяти

створенню умов для збільшення масштабів інвестицій;

- забезпечення попиту, насамперед, на кінцевий продукт (споживчі товари) [3]. Однак, враховуючи той факт, що на сьогодні для більшості країн криза як така набуває зовнішнього характеру, циклічні процеси національної економіки можуть не збігатися з кризою економіки світової.

Різноманітність криз породжує різноманітність процесів антикризового управління. Проте будь-яке антикризове управління має бути системним, володіти властивостями гнучкості й адаптивності, бути налаштованим на диверсифікацію управління, посилення інтеграційних процесів. Антикризове управління також характеризується мобільністю та динамічністю у використанні ресурсів, застосуванням програмно-цільового підходу до розробки й ухвалення управлінських рішень, підвищеною чутливістю до чинника часу й пильною увагою до оцінки варіантів поведінки на кожному етапі [4].

На сьогодні А.Б. Крутик як основні підходи до антикризового державного управління називає такі:

- активізація попиту на споживчі товари й послуги; це створює збільшення попиту на виробництво засобів виробництва для цих секторів, зростання інвестицій, зайнятості, а отже, додаткове розширення споживчого попиту;
- збільшення інновацій: вихід з кризової фази відбувається на основі освоєння нового покоління техніки. Це забезпечує конкурентоспроможність продукції на основі підвищення її технічного рівня й зниження витрат;
- пожвавлення грошово-кредитної сфери, зниження позичкового відсотка тощо;
- спеціальні державні програми цільового фінансування, що здійснюються при бюджетній підтримці, які стають імпульсом для пожвавлення економіки [3].

Логічна, на перший погляд, система має певну внутрішню суперечність. Так, активізація попиту в умовах кризи породжує порядок з економічною кризою соціальну, адже населення (робітники) в такому разі ще гостріше відчуває на собі вплив кризових процесів. Збільшення інновацій з метою зниження витрат у сучасній наукоємній інноваційній сфері також видається нам малоімовірним. Відповідно логіка сучасного антикризового управління має спиратися більшою мірою на соціальні детермінанти (зниження соціально-економічного впливу кризи на кінцевого споживача). У такому разі попит забезпечуватиметься не зовнішнім стимулюванням, а об'єктивною потребою в певних товарах чи послугах. При цьому в умовах відкритої економіки національна країна може підтримати переважно власного споживача. У та-

кому контексті може виявитися, що відповідна підтримка надається імпортерам, а через них – підприємствам інших країн, що не справляє позитивного впливу на національну економіку. Таку ситуацію можна спостерігати й на сучасному етапі економічного розвитку України. З метою зменшення зазначеного негативного впливу на ефективність національних антикризових програм виникає необхідність у створенні умов для припливу виробництв, на продукцію яких є попит у національній економіці, до відповідної держави. На сьогодні такого руху можна досягти шляхом удосконалення інвестиційного клімату.

Як показує досвід розвинутих країн, існування ринкової економіки ще не є достатньою умовою швидкого технологічного зростання. Більшою мірою необхідною умовою для цього є створення сприятливого інвестиційного й інноваційного клімату, що є прерогативою активної державної участі в регулюванні економічного розвитку. Саме держава визначає “рамкові” умови функціонування господарських суб'єктів та за допомогою використовуваних прямих і непрямих методів здійснення науково-технічної й промислової політики орієнтує учасників ринку.

Однією з важливих преференцій держави є зосередження зусиль на збереженні науково-технічного, інноваційного потенціалу й системи освіти, а також забезпечення функціонування інноваційного ринку. Так, вузькість внутрішнього ринку для інноваційної продукції неминуче обмежує можливості використання кадрової складової науково-технічного потенціалу, а недостатнє інвестиційне забезпечення стримує масштаби й результативність наукових розробок і ступінь їхньої інтегрованості з прикладним застосуванням у промисловості. У кінцевому підсумку всі ці умови визначають реальну можливість модернізації технологічного укладу національної економіки й подолання її багатокладності.

IV. Висновки

Проведений аналіз дає змогу перейти до визначення напрямів розробки системи державних регуляторів антикризового управління відповідно до завдань забезпечення максимального соціально-економічного ефекту. Як було зазначено вище, реалізація таких завдань має спиратися, насамперед, на одночасне стимулювання позитивного соціального (та споживачького) самопочуття кінцевих споживачів і сприятливого інвестиційного клімату, завданням якого є, передусім, обмеження імпорту.

Безумовно, частково зазначений характер економічних процесів тяжіє до певного “закриття” національної економіки. Однак, з іншого боку, висока концентрація виробниц-

тва має зворотний бік – її високу залежність від світових фінансових процесів. Суб'єктам економічної діяльності в такому разі принципово неможливо утриматися в межах стратегії концентрації на певному товарі. За умов територіальної диверсифікації (подрібнення виробництва) частково втрачається ефект економії на масштабі. Однак, на нашу думку, зростає ефект загальної стабільності, пов'язаний з тим, що різні національні економіки мають різний характер та періоди піднесення та рецесій національних економік. Відповідно до кризових процесів у національній економіці окремої країни змінюється попит на продукцію окремого суб'єкта. У разі, якщо відбуватимуться неодноразові кризи, виробник набуває можливості утриматися від прямої підтримки з боку держави, обмежившись діями щодо сприяння поліпшенню інвестиційного клімату. Особливо ефективним запропонований підхід нам видається в підтримці окремих галузей.

Таким чином, одним із завдань сучасного державного антикризового управління має

бути утримання рівня глобалізації та стимулювання рівномірного розподілу виробництв (галузей) по окремих національних економіках, що, на наш погляд, є чинником забезпечення сталості економічного розвитку.

Література

1. Проскурін П.В. Історія економіки та економічних учень. Нариси економічної історії індустриальної цивілізації : навч. посіб. / П.В. Проскурін. – К. : КНЕУ, 2005. – 372 с.
2. Татарников Е.А. Антикризове управління : навч. посіб. / Е.А. Татарников. – М. : РІОР, 2005. – 95 с.
3. Крутик А.Б. Антикризисный менеджмент: превентивные методы управления / [А.Б. Крутик, А.И. Муравьев и др.]. – СПб. : Питер, 2001. – 430 с. – (Серия: Теория и практика менеджмента).
4. Кожевников Н.Н. Основы антикризисного управления предприятиями / Н.Н. Кожевников, Е.И. Борисов. – М. : Академия, 2005. – 496 с.

Ядранська О.В. Теоретичні підходи до формування державних регуляторів антикризового управління

Анотація. У статті обґрунтовано кризу сучасних підходів до антикризового управління та наголошено на необхідності їх перегляду. Запропоновано логіку підходу до антикризового управління, засновану на обмеженні рівня концентрації виробництва в окремій національній країні та стимулювання диверсифікації виробництв між окремими країнами з метою забезпечення економічної сталості економічного розвитку підприємств, оскільки за часом економічні кризи в окремих країнах не обов'язково збігатимуться.

Ключові слова: антикризове управління, підтримка, диверсифікація, державне управління, сталий економічний розвиток.

Ядранская Е.В. Теоретические подходы к формированию государственных регуляторов антикризисного управления

Аннотация. В статье обосновывается кризис современных подходов к антикризисному управлению и подчеркивается необходимость их пересмотра. Предлагается логика подхода к антикризисному управлению, основанная на ограничении уровня концентрации производств в отдельной национальной стране и стимулирование диверсификации производства между отдельными странами с целью обеспечения экономической стабильности предприятий, поскольку время экономических кризисов в отдельных странах не обязательно будет совпадать.

Ключевые слова: антикризисное управление, поддержка, диверсификация, государственное управление, устойчивое экономическое развитие.

Jadranska E. Theoretical Approaches to State Regulator Crisis Management

Annotation. In the article deals crisis of modern approaches to the management and need for their reviewing. The author offers logic approach to the anti-crisis the management level at Peak concentrations in the production of National otdelnoy countries and incentives to diversify production between countries to ensure the economic stability of businesses, since the time of economic crises in individual countries will not necessarily be the same.

Key words: anti-crisis management, support, diversify, the State management, Stability economic development.